

PESTI ILLÚZIÓK

UTAZÁS A PESTI ÉJSZAKA MÉLYÉRE

Éjjel két óra van és sorsüldözött barátom enyhén kinyújtózik a lehúzott redőny előtt, lábujjait könnyedén belemártogatja a langyos éjszaka halkán csobogó vizébe. Tudniillik éppen lelépni készül élete robinsoni szigetéről, ahová minden bajai elől hajótörései után menekedett. Ez a sziget egy sajtóságos kis kocsmá a Józsefváros peremén, a Nagykörút és Üllői-út közelében, ahol találkozik a kispolgári forgalom a Nap-utca hölgyeinek és a Ferencváros vagányainak meggyérült rengetegével. Barátom ebben a kocsmában az üzletvezető szerepét tölti be és inkognitóban éli szerény életét, amelyet kevert italok, rumok és kisfröccsök vidámítanak. Különleges sziget! Olyan az egész, mint egy alkóvos szoba, nem nagyobb. A falakat egy hírneves festőművésznünk különleges franciáságú freskói ékesítik; így képzelik el Budapest Marseille-t vagy Le Havret az Andrássy-út melletti espressókban és művész-kávéházakban; pár kék és vörös ecsetvonás jelzi a hullámokat, melyeken rózsaszín vitorlás hajók lengenek, az előtérben marcona matrózok ölelkeznek buja és kacér kikötői leányzókkal. Két óra van, záróra, a helyiség kiürül és elhalt a harmónikaszó, amellyel Matröz Marcsa nevű hölgy lelkesen szórakoztatta a publikumot. Sorra elmennek a vendégek: a szolid és italos kárpitos, a költői kedvű szobafestő, a pilótaörrmester a Mária Terézia-laktanyából, Kossuth Akadémisták dalos kedvükkel; elmentek a bendzsós fiúk a Ferenc-térről, a Józsefvárosi Színház egykori harsány szólóéneke, elment már Tapsi, a vagány is sűrű redőzetű kabátja alatt rejtegetve egy vendég váratlanul elcsent köpenyét, amely tetthez különben riadtan asszisztált a rendőrség és a gyorsíró R-csoport ellenében a kis lokál presztizsét féltő tulajdonos, az egykori nemzetközi újságíró a hírneves Budapesti Kávéház rikitóvörös háttéréből, ahol egykoron ódon főügyesekkel csevegett finomán és vadkedvű úgynokokkal művelt kellemes tőzsdemanipulációkat; szóval egészen kiürült a kocsmá, amely a Józsefváros mélyén az Atlanti-óceáni tengerészélet aromájával vígasztalja fülledt életét. Valaha ennek a kocsmának különleges romantikája volt és benne most is tisztelettel üdvözlük az írkat, újságírókat, festőművészeket és velük együtt a vörösremázolt hölgyeket lelki nemességükkel és férfiak löversenyfuttatásai iránti diszkrét megérzéseikkel a Moulin Rouge utolsó stádiumából; most már megszéledt ez a gazdag vegetációjú vad sziget és nem maradtak más lakói, mint melázó pilótaörrmesterek a Mária Teréziából, rokonszenves kárpitosok és szobafestők, akik a kispolgári lét anyagi válságain búsulnak.

Barátomat nem érdeklik a tulajdonos egzisztenciális bánatai, aki elmerengve gondol vissza régi nagystíflú dúló kártyacsatáira a Nagymező-utcából, avagy különleges tőzsdemanipulációira; barátom itt tengeti életét és az sem érdekli különösen, hogy a fentnevezett tulajdonos miként retteg a sok vagány és a rendőrség Scyllája és Cheribirse között kocsmája jó híréért — elvélge ezt a kis lokált egy pénzügyminiszteriúr elökelő rokona, az egykori intellektuális befolyásos főtisztviselő teremtette számára, hogy ide mentse nagyivelésű karrierje roncsait, egykori tündöklése bánatát és emlékeit Párisból, Biarritzból és San Sebastian strandjáról. Egyedül vagyunk az éjszakában, amely langyosan csobog körös-körül és bennünket is eláraszt ez az új unalom, mely jellemzi mostanában a pesti éjszakát. A sarkon még visszhangzanak az imént eltávozott szolid öreg úr, az utolsó vendég rettentően malac dalai, amelyekre még Matröz Marcsa, a híres művésznő is elpirult; a kocsmá egyik jellemző vendége a szomszéd Közért egyik vezető egyénisége is elkarikázott biciklijén Rákospalotára és magával vitte valamelyik rokonszenves hölgy üde emlékét a környező kis utcákból. Merre menjünk? A körúton indulunk el, hogy lássunk valamit. Hiszen régen nem merültem alá a pesti éjszakába; újabban inkább szeretem a budai hegyek széljárta plátóit — most mégis hív emlékeivel ez a letűnő világ. Megértem barátom sajnálkozását: azon sóhajtozik, hogy a rokonszenves hölgyek sorra elmúlnak, az erkölcs-

rendészet rettentően szigorú, az új társadalmi iránnyal és a jövő fejlődésével semmiképpen sem egyeztethető össze mindaz a hervadt és fonnyadó, olcsó parfüm illatával terhes szépség, ami volt eddig soká a pesti éjszakában. Igen, ez az új társadalom! Igen, a munka társadalom! Ezért oly üres mostanában a pesti éjszaka; valóban a körút ásítózik és álmos, alig lézeng pár ember ahogy közelünk a nagymultú zenés kávéház felé, mely egy millenium-korabeli hazafias egyesület nevét hordozza fenkölt homlokán. Csak találomra nézünk be a híres grillbe, amely valóban megdöbbenet szomorúságával. A páholyokban négy-öt leány szomorkodik. A pultnál egy nyurga jampec kóstolgat italokat és közben óvalosan nézegeti pénztárcája tartalmát. A pincérek üres arccal álldogálnak az üres asztalok között. Ah, milyen messze csendültek már innét a magyaros műdalok, híres és közkedvelt dalénekesek tirádái, már régen felszáradtak a könnyek, melyeket itt sirtak gazdag molnárok és a pesti szépségektől ájult marhakereskedők; diákok sincsenek itt maradék pénzükkkel és nincsenek itt előkelő köztisztviselők, akik megtört dzsentri mivoltuk bánatát fojtották ezekben a műdalokba.

Barátom azt mondja, hogy mindez azért van, mert már elmúlt elseje és még nem érkezett el tizenötödike. Az emberek mostanában csak fizetés tájékán mernek mulatni; aztán korán kell kelni, komor és szigorú hivatali fegyelem üli meg a lelkeket. És kihálóban van az emberfajta is, mely egykor benépesítette a körút kávéházait és espressóit, a szomszéd kis utcák kocsmáit és furcsa illatú mulatóhelyeit. Hát valóban: a Wesselyni- és Dob-utca tájékán is méla-méla és felülmúlhatatlan csend fogad. Igen, hétköznap van. A kocsmákban pár sofőr és nagyon kevés hölgy; ümött és fáradt arcok, kilátástalanság és csupa reménytelenség. Fázósan, de egyben ujjongva fogadnak bennünket, ahogy benézünk; valami újat és változatos remélnék, de tudják, hogy hasztalan. Azt mondja az egyik főpincér, hogy mostanában nincsen semmi újdonság, sorra kihálnak és külföldre mennek a pénzes palik, nincsen semmi kereset, nem jönnek zugáruikkal és csempészáruikkal a dunai hajósok sem, a koko-val is óvatosan kell bánni és így tovább. Csupa panasz, csupa bánat az estében, honnét elmúlik minden ócska parfüm és pacsuli, lehull minden festék.

Hát merre menjünk, hol van még némi élet. Már régi vidám és mulatságos cigányok sincsenek; az új fiatalok a cigányok közt is szolid lett és hazaviszi a pénzt, nem költi el a József-utca és Déry-utca kávéházaiban, melveket akkora gonddal pártfogolt az akkori rendőrség — hát hogyne, itt teremtek a régi hekusoknak a nők és mindenféle apró ügyletek, itt értesültek különböző gengszterkedésekről, mackódöntésekről, falfúrásokról és aszerint jártak el természetesen, mondja egy illetékes, milyen arányban részesedtek e régi nagyhírű hekusok a nyereségben... Mindennek most már vége. Barátom mégis azt mondja, hogy ebben a dériutcai lokálban a jelenlevőknek ki lehetne mérni körülbelül 600 évet. Mindenesetre bemutat egy középkorú férfinak, aki rendkívül jómodorú úr és akiről diszkrétan kiderül, hogy nemrég szabadult: igen kiváló tehetség volt a falfúrásban és nemrég számított le egy ilyen esetet. Egy kék kabátos fiatalember a Szondy-utca tájékaról tévedt ide és Közép-Európa egyik legjobb mackódöntője volt, ami alatt kasszafúrás kell érteni. Most üresen és szomorúan merednek szeméi az éjszakába, nem érdekli az ital, nem érdeklik a hölgyek és nincsen semmi tevékenységi területe. Barátomhoz hozzálép egy másik rokonszenves egyéniség: tartarcú és atlétatermetű ifjú, akiről elmenet megtudom, hogy szakmája egyedül csak neki virul mostanában; egyszerű bugázó, ami alatt azt kell érteni, hogy például a Corvin-áruházban vesz két pár zoknit és kimenet kabátja alatt három tucat lepedőt és két vég vásznat visz a Teleki-térre. Ezen rokonszenves egyéniség különben jó családból származik, modora csupa finomság és választékosság, sógora előkelő ferencvárosi orvos és a fiatalember ma is sok nyájas

prezenttel kedveskedik asszonynevéreinek és mamájának, kiket így vígasztalgat züllesztéért, hogy elhagyta a középosztályi biztos egzisztenciát, a „polgári kereteket“...

Valahol a Bérkocsis-utca táján érünk újra talajt, itt gyűlnek össze az éjszaka Mohikánjai, a nagy magányosok, akik még mindig tovább élnek ezt az életet, vagy próbálják élni a régi pesti éjszaka és a pusztuló vagány-világ szépségeit. Valami különös szencziót várnék a sok üresség és szomorúság után. De semmi, semmi. Csak dalköltők vannak itt duhaj kedvükkel, terézvárosi kávéházakból és a fonynyadt lányok közt eleganciájával tündököl a nyalka rádióénekes, aki szereplése végeztével hazafelé menet itt pihenni ki intellektuális erőfeszítése fáradalmait. Egyszerre bejön egy öreg úr. Különleges jelenség, nem illik ide. A cigány ahogy meglátja, erőltetett kedvvel játszani kezd; mintha régi nosztalgia és emlékek jutnának eszébe, mintha vidéki tükrös kávéházak duhajsága lobogna fel újra a pusztuló éjszakában. Ez az öreg úr napsütöttes kopasz fején vadsörtés zöld kalapot visel, kezében szeges bot, természetén kockás kabát és lábát az úgynevezett jodpur-nadrág fedi, az a különleges csonkanadrág, mely egybeszabott gamászlival végződik és melynek sárgás homokos színét előszeretettel kedvelik a brit-indiai angol tiszték, így keltyen tekintélyt a gyarmati népesség között. Az öreg úr élénk szemmel kacsintgat a cigány felé. Köröskörül ázott lányok, az asztalon fonnyadt virág, részeg fiatal emberek dülöngélnék, egyedül ez az öreg úr józan és diktálja a taktust a cigánynak, ahogy az egyre csengőbb hangon régi nótákat játszik, ma már ismeretlen nótákat a hajdani úrvilágból.

Valami különös sugallat hajthatta ezt az öreg urat, hogy hirtelen felkeljen asztalától és mellénk telepedjék. Valami különleges sugallat, igen — érezte talán, hogy elmúló alakja ezen az éjszakán kissé asatag szilabóttimma melevit. A hajnal rózsás szürkésege már átderengett a piszkos függönyön. És ekkor az öregúr megszéli kezd. Egy régi világ és egy régi osztály kél életre kísértetjárásaként szavaiból. Természetesen szomorkodik a mai világ felett. Ah, mennyi zsidót és mennyi üldözöttet rejtett el — most már erre senki sem emlékszik. Valahol még Somogy déli szögletéből való és elmondja, hogy mint igyekezett mérsékelni a szolgabírák és katonatisztek üldözö hevét. Ki hiszi ezt már? Bizonykodása kissé gyanús és különös. Aztán a Festetics hercegekről beszél, csupa dicséret minden szava — hát hogyne, hiszen intező volt az egyik nagy birtokon. Pályáját valahol Pozsonyban kezdte egy Pálffy uradalmon és aztán Somogyban folytatta hercegeknél és grófkánál. Barátommal egymásra nézünk: eleinte azt hittük, hogy ez a különös emberpéldány netalán a régi uralkodó osztály hiteltes speciése. Holott kiderült, hogy tulajdonképpen csak kasznár. Nem mintha bántanánk, most ezt a foglalkozási ágat. De íme, előttünk van egyszerre az úgynevezett dzsentri és a történelmi osztályok sorsa. Ez az öregúr 1945-ben kiügyeskedett magának vagy 80 holdat, elvégre sohasem volt nyilas és miegymás. Ez dukált neki. De most elvették: a községi bíró, egy nagyon erélyes és kemény paraszt-asszony, felszólította a népet, ossza fel maga közt ezt a földdarabot is — ah, micsoda düh száll most az öregúr szavaiból. Grófok, grófnők nem haragszanak jobban százezer holdjaikért, kastélyaikért... Lelkesen védi a régi birtokosokat: az úri szolgáló lelkek alázatával. A régi urak már szertefutottak, ahogy korunk egy nagy szónoka mondja, mint razzia alkalmával meglepett szajhák. De ők ittmaradtak, a régi intező, kasznárok, jószágigazgatók; most ők a történelmi osztály, övük a régi urak minden bánata, ők hintik szét ezt a bánatot és elégedetlenséget Conti-utcai kis-kocsmákban, a József-körúton történelmi nevezetességű zenés kávéházakban. A hajnal szürkésege lassan ellepí alakját, amint az utcán elhalad pipiskedő léptelével, jodpur-nadrágjával, egész szomorúságával, amely felett hajdani hercegi kastélyok bánata és dúslakodó tisztartólakok régen olyan vidám atmoszférája leng.